

Aan

Birgit van Kerkoerle, Michiel ten Dolle, Barbara Boschman

Registratienummer / datum

februari 2018

Opgesteld door, telefoonnummer

K.W. Pruijsen, 96 49

Extra afschriften voor

Onderwerp

Sociale Stabiliteit; verkenning en achtergronden

Inhoud notitie:

1. Inleiding (onderzoeksvraag, doel notitie)
2. Sociale stabiliteit (begrip, achtergronden, schaalniveaus)
3. Polarisatie (begrip, mechanismes, strategie)
4. Het maatschappelijke midden (opinies, aanknopingspunten in zorgen en optimisme)

1. Inleiding en vraag

‘Sociale stabiliteit’ is wellicht een abstract begrip. Veel gemeenten streven er naar. Het raakt aan beleidsthema’s als sociale cohesie, (on)gedeelde stad, polarisatie, bewonerskracht of het vermogen om mensen met een beperking of bijvoorbeeld vluchtelingen op te nemen. Ook wordt er vaak een relatie gelegd met radicalisering¹.

Binnen onze gemeentelijke organisatie is de vraag of de lokale samenleving bestand tegen conflicten van binnenuit en van buitenaf de afgelopen jaren aan de orde geweest. Insteek is het organiseren van blijvende veerkracht in de samenleving zodat deze tegen ‘een stootje kan’, om maatschappelijk evenwicht. Met als doel het voorkomen van sluimerende onvrede, die zich vertaalt in maatschappelijke afzijdigheid en uitingen van intolerantie jegens bepaalde bevolkingsgroepen.

De gedachte binnen het programma Wijkontwikkeling is om te werken aan het versterken van het aanpassingsvermogen en de draagkracht van wijknetwerken (bewoners, ondernemers en professionals), zodat zij een duidelijke rol kunnen spelen bij dit soort thema’s. En om daar waar nodig scheidslijnen te overbruggen op het terrein van arm of rijk, hoog of laag opgeleid, cultuur en politiek, nieuwkomers versus langzittende bewoners. Deze opgave wordt gezien als domeinoverstijgend, waarbij preventie rond zorg en overlast, ontmoeting en armoedebestrijding belangrijke elementen zijn. Een en ander is concreet te maken op gebiedsniveau via de sociale agenda van wijkaanpak-programma’s, met een passend arrangement voor wijk of stadsdeel. Bijvoorbeeld een mix van professioneel aanbod, vrijwilligerswerk en eigen initiatief vanuit de wijk, die telkens opnieuw kan inspelen op de dynamiek en ontwikkeling van het gebied.

---

¹ Zo publiceert de ‘Expertise-unit Sociale Stabiliteit’ van het ministerie van SOZA&W vrijwel uitsluitend over radicalisering. Overigens biedt men ook praktische informatie aan om zicht krijgen op lokale maatschappelijke spanningen of netwerk mogelijkheden onder lokale organisaties en sleutelfiguren.

Vanwege kennisopbouw, en om dit proces verder te helpen, is nadere verkenning van het concept 'sociale stabiliteit' gevraagd. In het gemeentelijk onderzoeksprogramma 2018 is daar ruimte voor opgenomen.

Doel van deze notitie:

- inhoudelijke verkenning;
- neerzetten gemeenschappelijk begrippenkader;
- bouwsteen voor verder gemeentelijk beleid en aanpak.

2. Sociale stabiliteit: achtergronden

Bron:

- *Contouren van sociale stabiliteit, een verkenning van een potentieel beleidsconcept - Verwey Jonker Instituut, maart 2012*
- *gemeente Nijmegen, voortgangsnotitie t.b.v. Bestuursteam Leefbare en Veilige Wijken, oktober 2016*

De huidige netwerkmaatschappij zorgt voor een grote diversiteit van de bevolking, in etnische en religieuze achtergronden, in opvattingen, competenties, mogelijkheden en kansen. Deze superdiversiteit zorgt voor een grotere kans op tegenstellingen en spanningen in de samenleving. Het aantal tegenstellingen in de samenleving neemt niet af, ondanks toenemende integratie, maar spitsen zich toe op andere zaken zoals levensstijl. Belangrijk zijn gelijke behandeling en gelijke kansen op vrijheid en zelfontwikkeling te bevorderen. Toegankelijkheid van instituties voor iedereen.

Sociale stabiliteit bestaat bij de gratie van het achterwege blijven van ernstige conflicten, maatschappelijke spanningen, onrust of polarisatie. In een sociaal stabiele samenleving worden tegenstrijdige belangen vreedzaam afgehandeld en leidt zijn niet tot interetnische conflicten of uit de hand gelopen botsingen tussen burgers en vertegenwoordigers van de overheid, handhavers en politie.

Sociale stabiliteit kan worden bedreigd door actuele tendensen als hyperindividualisering, het wegvallen van traditionele verbanden en andere vormen van sociale cohesie, de rol van de nieuwe media, commercieel via de massamedia gepromote levensstijlen, het op wereldschaal vormen van nieuwe gemeenschappen van mensen die op lokaal niveau nodig nog nauwelijks enig verband met elkaar vertonen. Tegelijkertijd ontstaan er nieuwe vormen van sociale organisatie (internet en sociale media).

Sociale stabiliteit is door het Verwey Jonker Instituut beschreven vanuit meerdere niveaus: individueel, groepsniveau, samenlevingsniveau.

Sociale stabiliteit op individueel niveau

In de kern gaat het om dat mensen zich (tot op zekere hoogte) conformeren aan de maatschappelijke norm, om het vertonen van burgerschap en het kennen en toepassen van de spelregels van de Nederlandse samenleving.

Memorandum

Vooral radicalisering, loyaliteitsverlies en overlastgevend gedrag leveren vanuit het perspectief van de individu inbreuken op sociale stabiliteit. Risicofactoren voor een radicaliseringsproces zijn bijvoorbeeld persoonlijk waargenomen onrechtvaardigheid, een gevoel van grote onzekerheid, het gevoel dat de eigen groep wordt bedreigd, een gebrek aan binding met de samenleving, eenzijdige bonding met de eigen groep en superioriteitsgevoelens.

Het proces van *individualisering* wordt vaak als een verscheurende kracht van sociale samenhang beschouwd. Onder andere door een nieuwe tweedeling in de samenleving. Als gevolg van verschillen in persoonlijke capaciteiten en andere mogelijkheden is niet iedereen even goed in staat om het leven zelfstandig en vrij de gewenste vorm te geven. De *individuele veerkracht* wordt bepaald door kennis, vaardigheden en competenties om te reageren op veranderende omstandigheden.

Sociale stabiliteit op groepsniveau

Spanningen tussen bevolkingsgroepen zijn primair het gevolg van een cumulatie van risicofactoren:

- tegenstellingen tussen jongeren en ouderen;
- botsende leefstijlen;
- botsende normen en waarden over het schoonhouden van de buurt, portieken en trappenhuizen;
- conflicten tussen huurders en kopers;
- het langs elkaar heen leven van buurtgenoten van verschillende opleiding en inkomensniveaus;
- zichtbaarheid, aanspreekbaarheid en alertheid van professionals die werken in de wijk.

Etniciteit en religie doen er daarentegen relatief weinig toe. Daarnaast zijn er in het voortgezet onderwijs in toenemende mate spanningen tussen groepen jongeren, waarbij eveneens meerdere risicofactoren rol spelen (waarbij etniciteit wel rol speelt).

Het ontstaan van spanningen tussen groepen kan ook worden opgevat als een proces van verwijdering. Groepen gaan elkaar wederzijds steeds meer gezien als minder relevant, afwijkend en inferieur. Dit proces ontspoot als het alleen maar gaat om het willen winnen van conflicten. De sociale groep is belangrijk als het gaat om inbreuken op de sociale stabiliteit. Hiervan is sprake als het komt tot vijandige en/of gewelddadige wij-zij tegenstellingen. *Meer hierover in de paragraaf over polarisatie.*

Belangrijk bij het ervaren van spanningen is *weerbaarheid*. Burgers die zich staar voelen anderen op ongewenst gedrag aan te spreken ervaren veel minder spanningen. Zij die dat niet kunnen of durven kroppen negatieve ervaringen op waarbij een proces kan staan van woede en isolement.

Sociale stabiliteit op samenlevingsniveau

De keerzijde van sociale stabiliteit op samenlevingsniveau is *maatschappelijke onrust*. De voedingsbodem voor maatschappelijke onrust heeft relaties met:

- inkomen en werkomstandigheden;
- woongenot;
- identiteit van de eigen groep;

Memorandum

- heilige symbolen, locaties;
- burgerrechten en grondrechten;
- persoonlijke veiligheid, veiligheid kinderen;
- vrede en politieke stabiliteit;
- milieu;
- collectieve goederen zoals volksgezondheid.

Veel beschreven is een verharding van het maatschappelijk klimaat, verhuftering, een afbrokkelende identificatie met anderen, grotere sociale afstand. De anonimiteit van internet verlaagt de drempel tot normoverschrijdend gedrag.

Daar bij komt *witte woede*: mensen projecteren ontevredenheid over snelle veranderingen in de buurt op de komst van en overlast door allochtonen. Ook wantrouwen tegenover de overheid en maatschappelijke instituties wordt in verband gebracht met multi-etnische samenleving. Echter, uit onderzoek blijkt dat tegenstellingen veel meer veroorzaakt worden de overlast die mensen van elkaar hebben. Opvallend is de enorme woede ten opzichte van de overheid en haar vertegenwoordigers. De media nemen in dit krachtenveld vaak een belangrijke positie in.

Sociale stabiliteit in de wijk

De buurt is bij uitstek het sociale systeem waarbinnen samenlevingsvraagstukken zich manifesteren die voortvloeien uit toenemende pluriformiteit van de bevolking. Belangrijk om polarisatieprocessen in buurten vroegtijdig te signaleren. *Meer hierover in de paragraaf over polarisatie*. Risicofactoren rond sociale stabiliteit op wijkniveau zijn:

- sociaal economische risicofactoren zoals immigrantenstatus, economische achterstanden, moeilijke leefomstandigheden, krenking als gevolg van een ervaren gebrek aan rechtvaardigheid, uitsluiting, achterstelling, gebrek aan perspectief
- angst en onbehagen; psychologische risicofactoren zoals maatschappelijk onbehagen en angsten rond toekomst werkloosheid en terrorisme
- risicofactoren op basis van wederzijds contact zoals overlast gevend crimineel gedrag waarbij de perceptie bestaat dat leden van bepaalde bevolkingsgroepen hierin zijn oververtegenwoordigd, mogelijkheden of vaardigheden om op te treden tegen ongewenst gedrag
- beleving van overlast en onveiligheid in de buurt, pesten, slachtofferschap
- ontoereikend ingrijpende overheid en instituties, zoals ontevredenheid over optreden politie of gemeente
- persoonlijke (psychologische) kenmerken zoals zelfbeeld, gevoel van controle

Vooraf risicofactoren op basis van wederzijds contact, beleving van overlast, intimidatie en ontoereikend ingrijpen van overheden spelen een rol bij spanningen in buurten. De potentiële risicofactor *religie* heeft geen rechtstreekse relatie met het ontstaan van processen van polarisatie in de buurt of wijk, in tegenstelling tot wat er in het maatschappelijk debat wordt gesuggereerd.

Beschermende factoren op het niveau van de buurt zijn:

- publieke familiariteit in woonblokken, portiek of galerij;
- verbindende, cultuur-overstijgende initiatieven vanuit bewoners;
- zichtbaarheid, benaderbaarheid en aanwezigheid van professionals;
- het optreden van politie (wijkagent).

Memorandum

Mensen voelen zich in hun directe omgeving veilig door de aanwezigheid van netwerken, wederkerigheid en vertrouwen (bonding). Belangrijk zijn verbindingen tussen verschillende sociale kringen en maatschappelijke groeperingen (bridging). Ook de aanwezigheid van netwerken en vertrouwen tussen burgers, overheid en instanties is belangrijk (linking).

Sociale stabiliteit is op te vatten als een proces van vertrouwen geven aan constructieve ontwikkelingen en het controleren van incidenten en voorvallen.

Social media

Bron: gemeente Nijmegen, voortgangsnotitie t.b.v. Bestuursteam Leefbare en Veilige Wijken, 20 oktober 2016

Nieuwe media zijn bij uitstek podia waarop verschillen zich steeds vaker manifesteren. Deze worden weer massaal doorgezet naar krant en televisie. De op marketing gerichte algoritmes van google en facebook zorgen er bovendien voor dat er ondertussen sprake is van nieuwe verzuiling, mensen vergaren een steeds groter deel van hun nieuws via sociale media. Dit nieuws wordt door sociale media steeds meer toegespitst op eerdere zoekopdrachten, vrienden en interesses waardoor verdere verkokering ontstaat. In plaats van een venster op de wereld vormen sociale media steeds vaker oogkleppen.

Grote afwezigheid in dit domein lijken steeds vaker de grote genuanceerde middengroep, bestuurders en sociale partners. Als het gaat om zenden zijn ze nog net wel van de partij maar de dialoog aangaan met de burger online blijkt lastig. De reactie van veel instanties op het ruwer wordende online debat is vaak een gegeneerd wegstappen, terugtrekken van de media en het uitzetten van reacties op eigen fora en facebook-accounts. In plaats van de ruimte en reacties te benutten voor een waar mogelijk (constructief) gesprek.

Overigens wordt in (hierna uiteengezette) polarisatie-strategieën niet gereageerd op specifieke berichten, maar gefocust op de grote (stille) middengroepen.

Sociale scheidslijnen

Bron:

- *Platform 31*
- *SCP, Verschillen in Nederland*

In Nijmegen en in de rest van Nederland is in toenemende mate sprake van fragmentatie en segmentatie en allerlei tweedelingen, sociale kloven en sociale scheidslijnen.

Zo is er een *toenemende fragmentatie en segmentatie door het onderwijs*. Deze heeft wrede kanten omdat mensen die niet mee kunnen komen in deze complexe en veeleisende samenleving (door werkloosheid, ziekte, sociale en psychische beperkingen, of ten gevolge van de hoge eisen die worden gesteld) denken dat dit door eigen toedoen komt, en zich daardoor als minderwaardig gaan ervaren. Een segmentatie en fragmentatie die zich bovendien dreigt te versterken omdat hoogopgeleide, goed verdienende ouders ("curling ouders") de vaardigheden en financiële mogelijkheden hebben om elke hobbel in de opvoeding en opleiding van hun kinderen te effenen (sport, theater, bijlessen, tutors, druk op docenten uitoefenen). Mogelijkheden en vaardigheden die laagopgeleide en minder verdienende ouders niet, of veel minder, hebben. Daarmee scheurt de grote middengroep in de Nijmeegse samenleving langs de lijn tussen hoger en lager opgeleiden. Wat dat gaat

Memorandum

betekenen voor het draagvlak van publieke voorzieningen, de verzorgingsstad, de sociale cohesie en de stabiliteit in de samenleving?

Er zijn in Nederlandse steden grote verschillen in economisch, sociaal, cultureel en persoonskapitaal en grote verschillen in maatschappelijk ongenoegen. Groepen Nederlanders verschillen in de mate waarin ze beschikken over economisch, sociaal, cultureel en persoonskapitaal. Van veel totaalkapitaal (bovenkant) tot weinig totaal kapitaal (onderkant):

- de gevestigde bovenlaag (15% in Nederland)
- de jongere kansrijken (13%)
- de werkende middengroep (27%)
- de comfortabel gepensioneerden (17%)
- de onzekere werkenden (14%)
- het precariaat (economisch, sociaal-cultureel , politiek onzekeren, 15%).

Bij 23% van de bevolking is sprake van een groot maatschappelijk onbehagen. Voornamelijk bij de onzekere werkenden en het precariaat. En opmerkelijk genoeg niet bij de allochtonen in deze groepen die niet het best af zijn in onze samenleving.

Ook in Nijmegen zijn er, net zoals in andere steden en in Nederland, belangrijke verschillen tussen meedoen en niet-kunnen meedoen, tussen de oude Nijmegenaren en de nieuwe instroom, tussen het in toenemende mate samenklonteren van 'ons-soort' mensen in verschillende wijken en buurten, tussen hoog- en laagopgeleiden, tussen een open en gesloten wereldbeeld en tussen de cans en cannots.

De segmentatie en fragmentatie is ook wel geduid als het bestaan van *twee sociaal-culturele families* in Nederland. De ene familie bestaat overwegend uit mensen die redelijk positief staan tegenover open grenzen, andere culturen en het toelaten van immigranten (...) Vaak zijn ze ook voorstander van de Europese eenwording, al is niet iedereen overtuigt van de euro. Ze zijn in overwegende mate hoger opgeleid (...) en hebben vaak internationale ervaring en ruime sociale netwerken. Niet alle leden van deze familie hebben hoge inkomens, maar ze beschikken wel allemaal over veel sociaal en cultureel kapitaal en politiek zelfvertrouwen. Ze werken vaak in creatieve beroepen, in de sociale of onderwijssector, of bij internationale bedrijven en wonen in de universiteitssteden, in de 'jaren dertig'- wijken (...) In deze familie houdt men van 'hogere cultuurvormen en heeft men een tamelijk ingetogen – cerebraal – gevoel voor humor.

De leden van de tweede familie vragen vooral aandacht voor de nadelen van open grenzen en immigratie (...) Ze hebben een meer lokale, particularistische invulling van rechtvaardigheid en staatsburgerschap. Voor hen zijn niet alle (wereld)burgers gelijk en is het lidmaatschap van lokale gemeenschappen relevant voor de toedeling van rechten en sociale voorzieningen (...) Ook staan ze sceptisch tegenover de Europese eenwording en de euro (...) Ze zijn in overwegende mate lager en middelbaar opgeleid en beschikken niet over hele grote netwerken of over veel sociaal en cultureel kapitaal. Ze voelen zich veelal onzeker over de grote veranderingen in ons land en in de steek gelaten door de politiek (...) In deze familie wordt veel en hard gelachen en houdt men van de Nederlandse cultuur, muziek en gezelligheid.

Polarisatie: achtergronden en strategie

Bronnen:

- Bart Brandsma – *Polarisatie, inzicht in dynamiek van wij-zij denken* (2016, www.polarisatie.nl)
- *Professioneel acteren in een gepolariseerd klimaat* het Tijdschrift voor de Politie – jg.78/nr.6/16

Polarisatie wordt in een recent *denkkader* samengevat als “wij-zij denken”. Het is een uit woorden, opvattingen en ideeën bestaand maatschappelijk verschijnsel. Een gedachtenconstructie (of ‘frame’) waarbij twee identiteiten (vaak groepen mensen) tegenover elkaar worden gezet, en geladen met betekenissen. Het is een heel menselijk proces, van alle tijden, want door het toekennen van eigenschappen aan de ander bevestigen we ook onze eigen identiteit. Voorbeelden van landelijke polarisaties zijn Zwarte Piet, vluchtelingen, islam, Turkije - Koerden, Israël - Palestina en de klassieker elite versus het volk. Er zijn diverse *mechanismen* te herkennen.

[Korte film](#) over polarisatie en migratie (bron: polarisatie.nl in samenwerking met VJ Movement en Cartoon Movement).

Polarisatie heeft *brandstof* nodig. Uitspraken over de identiteit van een groep (positief, neutraal of negatief; bijvoorbeeld ‘Brabanders zijn gezellig’) vormen brandstof voor polarisatie.

Het gaat om een *gevoelsdynamiek*. Feiten zijn daarbij ondergeschikt (voorbeeld moord Marianne Vaatstra i.r.t. een nabijgelegen asielzoekerscentrum). Redelijkheid, kennisuitwisseling of begrip werken slechts heel beperkt. Iedereen is vatbaar voor deze gevoelskwesaties.

Er worden *vijf rollen* onderscheiden, deze kennis is bruikbaar bij een polarisatiestrategie:

- de pusher;
- de joiner;
- de silent;
- de bridge builder;
- de scape goat.

De ‘*pusher*’ levert voortdurend brandstof voor het wij-zij denken. Bijvoorbeeld Geert Wilders. Pushers hebben een hoofdrol in een polarisatieproces, met een moreel eigen gelijk. Zij ontlopen altijd de nuance of het debat. De pusher zoekt voortdurend impact op middengroepen. Overigens maakt de grilligheid van de polarisatiedynamiek hen kwetsbaar.

De ‘*joiner*’ kiest een kamp in het spanningsveld tussen twee polen. Dit geeft identiteit en status. Joiners vangen echo’s van hun eigen gelijk op, luisteren selectief.

Zichtbaarheid geeft identiteit, Pushers en joiners matigen daarom moeilijk, en blijven bij hun kamp. Kiezen geeft zekerheid en identiteit, dat zijn menselijke drijfveren.

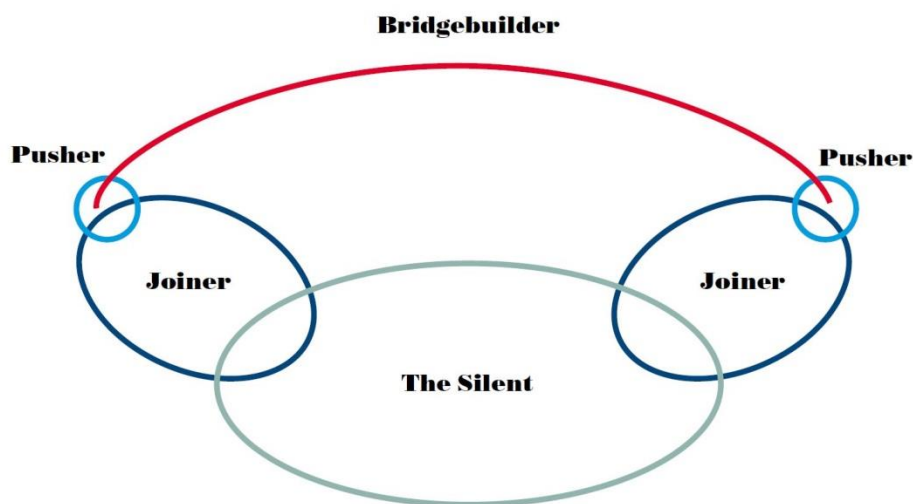
Memorandum

De 'silent' kiest niet voor een van de kampen. Dit vanwege onverschilligheid, uit genuanceerde betrokkenheid, of soms neutraliteit. Dat laatste kan bijvoorbeeld beroepshalve bij politiemensen, ambtenaren. De silent is onzichtbaar, stil. De omvang van de silent-groep bepaald de mate van polarisatie.

De 'bridge builder' hoe wil vanuit overzicht en tegengif oplossingen bieden. Bijvoorbeeld door de productie van positieve tegenverhalen en het organiseren van dialoog als bruggenbouwer. Maar het organiseren van dialogen en het verschaffen van een podium aan de tegenpolen vormen allemaal brandstof voor polarisatie.

Bruggenbouwers, en de media leveren allemaal brandstof. Media versnellen het polarisatieproces door het geven van een podium, het neerzetten van tegenstellingen en kiezen voor vormen als monoloog of discussie.

De 'scape goat' wordt als zondebok neergezet, en wordt vaak in het midden gevonden. Het is vaak een bruggenbouwer, bijvoorbeeld de burgemeester, de politie, een docent. Het is een uitlaatklep voor schuld en woede.

Bron: Professioneel acteren in een gepolariseerd klimaat het Tijdschrift voor de Politie – jg.78/nr.6/16

Conflicthantering kent vier stadia: preventie, interventie, bemiddeling en verzoening. In het stadium van de medeling en verzoening stop de communicatie met de grote gepolariseerde (onderliggende) partijen. De conflict spelers willen geen gezichtsverlies lijden. Het conflict lijkt weg, maar polarisatie duurt voort (brandhaard).

Vrede is niet zozeer de afwezigheid van conflict, maar een lange rij van conflicten waar we goed mee zijn omgegaan. Het helpt om de schuldvraag te laten vervallen, die is contraproductief. Het bewust ervaren soepele omgang met conflicten (die erbij horen) is voorwaarde voor goede samenwerking. Verschillen en conflicten zijn er omdat mensen hetzelfde willen (land, arbeidsmarkt, erkenning, sociale status et cetera).

Polarisatiestrategie

De ambitie van het omgaan met polarisatie, een polarisatiestrategie, is vooral sociale cohesie. Dit ten behoeve van samenwerken, samenleven, samen door het leven gaan, vrede en voorspoed.

Dialog is niet de remedie, dat is een groot misverstand. Dialog wordt gegijzeld door pushers en bruggenbouwers, en geeft mogelijkheden om een welgemanierde en constructieve indruk te maken. Dialog richt zich traditioneel op preventie door het opbouwen van kennis en begrip, conflicthantering door mediation, en bezinning op de eigen houding (verzoening).

Het denkkader samengevat

Twee principiële uitgangspunten

- *Polarisatie is een gedachteconstructie*
Mensen maken tweedelingen, waarin ze twee identiteiten/tegenpolen tegenover elkaar zetten.
- *Polarisatie heeft brandstof nodig*
Brandstof bestaat uit uitspraken over de identiteit van de tegenpolen, gekoppeld aan een oordeel.

Vijf rollen

- *The pusher*
Levert brandstof door de tegenpool verdacht te maken en medestanders te werven uit het midden.
- *The joiner*
Herkent zich in een van de polen. Door te kiezen heeft hij zowel medestanders als tegenstanders.
- *The silent*
Biedt weerstand aan de polarisatie. Dit voorkomt

escalatie. In dit midden zit de nuance, neutraliteit, maar ook onverschilligheid.

- *The bridgebuilder*
Wil werken aan harmonie, dialog en begrip tussen de tegenpolen en levert daarmee brandstof aan de polarisatie. Dit is de valkuil van de bruggenbouwer.
- *The scapegoat*
Als de spanning toeneemt komt een nieuwe rol in beeld; de zondebok. Slachtoffers komen uit het midden (bridgebuilder, the silent en de politie!)

Polarisatiemanagement

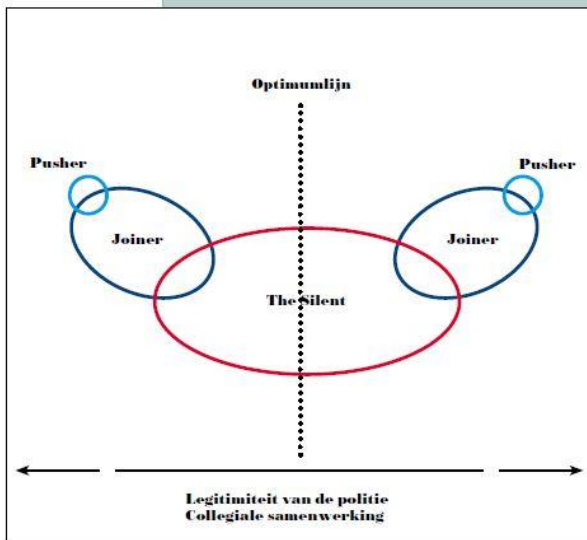
Herken de dynamiek in een vroeg stadium en grijp in door het middenveld te versterken en zichtbaar te maken zodat men de nuance kan laten zien. Zonder een sterk middenveld dreigt escalatie.

Depolarisatie vraagt om drie strategische veranderingen

- *Doelgroep*
Investeer niet in spelers op de polen (pushers), maar in het middenveld (silent) en de nuance.
- *Onderwerp*
Investeer niet in gesprek over identiteiten, maar in het gesprek over politievakmanschap, legitimiteit (extern) en collegialiteit (intern).
- *Toon*
Stop met moraliseren en veroordelen en bevrage collega's. Vragen stellen trekt mensen naar het midden, oordelen uitspreken duwt mensen naar de polen.

Vakmanschap

Als de politie naar één van beide polen 'kleurt' worden we door delen van de samenleving niet meer herkend als de politie van iedereen. Vakmanschap in tijden van polarisatie houdt in dat we focussen op het midden. Ons persoonlijke standpunt in de maatschappelijke polarisatie komt aan bod in onze teamgesprekken. Zodra we in het uniform staan, staan we in het midden. Het midden is de enige professionele optie.

Bron: Professioneel acteren in een gepolariseerd klimaat het Tijdschrift voor de Politie – jg.78/nr.6/16

De insteek ‘verander het onderwerp en positie, verander de doelgroep en de toon’, kan een alternatieve benadering zijn, een nieuw handelingsperspectief. Deze strategie zorgt ervoor dat we niet meteen gevangen zijn in een tegenreactie. Het gaat om het weloverwogen positioneren tussen de ‘pushers’, ‘joiners’, ‘the silent’ en de ‘bruggenbouwers’.

Vanuit de kennis over mechanismen rond polarisatie zijn er vier *aangrijpingspunten* in een polarisatiestrategie:

1. *Verander van doelgroep*: depolariseren via het midden, daar investeren. Bijvoorbeeld de bondgenotenmethodiek van de politie (rekrutering van moeders, docenten, sporttrainers, winkeliers).

Memorandum

2. *Verander van onderwerp.* Focus op een bindend thema, bijvoorbeeld veiligheid of de toekomst van kinderen. Stel bepaalde vragen centraal, bijvoorbeeld welke samenwerking met de gemeente mogelijk is. Blijf weg van identiteit.
3. *Verander van positie.* Zet het kennen van - en het luisteren naar het midden centraal. Maak er deel van uit. Zoek daar loyaliteit, bijvoorbeeld in de samenwerking met politie en gemeente rond een thema als veiligheid.
4. *Verander van toon.* Stel oprechte vragen vanuit 'mediative speech' en 'mediative behaviour'. Erkenning van hun individuele positie trekt mensen naar het midden. Waar sta jij, wat raakt jou in deze situatie (speech)? Schort eigen oordeel op (behaviour), luister onbevooroordeeld.

Pushers kapitaliseren op elk incident om de identiteit van een tegenpool in diskrediet te brengen. Vanuit het midden kunnen we dat benaderen, met de juiste open vragen. Vanuit een geloofwaardige eigenheid. Tegengif is visie: met behulp van verbeeldingskracht nieuwe werkelijkheid scheppen, met milde rust. Door mensen te raken kunnen we de polariseren.

Radicalisering is vooral verlies aan loyaliteit, aan verbindingen met andere maatschappelijke groepen en waarden. Het bewegen van de tegenstrever naar het midden is vooruitgang, waarbij loyaliteitslijnen voortdurend aandacht vragen. Het opbouwen van nuance is al vooruitgang. Een evenwichtige samenleving honoreert alle waardenoriëntaties. We hebben ze allemaal nodig, dat is een inclusieve samenleving.

De media vormen een katalysator van polarisatie, geen veroorzaker. Ze tonen voortdurend uitersten, dragen bij aan polarisatiedruk als een doorgeefluik voor brandstof. Een nieuwe journalistiek (de constructieve journalistiek) probeert hier een andere invulling aan te geven. Meer vanuit het gezichtspunt van de site.. Dus buiten het frame van de pushers.

Opinies vanuit 'het midden'

Als een polarisatiestrategie zich vooral op de middengroepen richt is het waardevol om in de breedte te kijken naar de opinies over diversiteit die we daar aantreffen. Dit als aanknopingspunten om de samenleving te versterken tegen polarisatie en sociale stabiliteit te beïnvloeden.

Bron: 'Bezorgdheid en Veerkracht: Nederlanders over etnisch-culturele diversiteit in de samenleving' – Kennisplatform Integratie en Samenleving, 2017

Onderzoekers van Kennisplatform Integratie en Samenleving spraken uitgebreid met zeventig Nederlanders over hun ideeën, beelden, gevoelens en persoonlijke ervaringen omtrent mensen met een andere etnisch-culturele achtergrond dan zichzelf. Dit biedt een overzicht van en inzicht in breed gedeelde zorgen, maar toont ook optimisme en veerkracht om met verschillen in de samenleving om te kunnen gaan. Mensen denken genuanceerder dan het debat doet vermoeden.

Zorgen zijn er vooral over:

- Toenemende tegenstellingen en spanningen;
- Omgangsvormen en wederzijds begrip;
- Verlies van sociale cohesie in de samenleving;
- Verlies van identiteit en culturele tradities;

Memorandum

- Verlies van maatschappelijke verworvenheden;
- Overlast, onveiligheid en terrorisme;
- Negatieve berichtgeving in de media;
- Verdringing op de arbeids- en woningmarkt.

Optimisme is er over:

- Andere culturen als verrijking voor de samenleving;
- Het van elkaar leren, kruisbestuiving van culturen;
- Het vervullen banen die 'Nederlanders' niet willen;
- Nieuwe groepen helpen tegen de vergrijzing in samenleving;
- Bepaalde bevolkingsgroepen (meisjes) doen het goed;
- Meer gewenning, vooroordelen zullen afnemen.

Zorgen

De geïnterviewden maken zich vaak zorgen over de groeiende tegenstellingen en spanningen tussen mensen met verschillende etnisch-culturele achtergronden. Ze zijn bang dat groepen mensen langs elkaar heen leven, er 'eilandjes' ontstaan in de samenleving. Veel mensen vinden de omgang met mensen met een andere achtergrond ongemakkelijk, met name door de taalbarrière en verschillen in omgangsvormen. Ook ervaren geïnterviewden verliesgevoelens: ze voelen zich minder thuis in hun wijk, hebben het gevoel geen grip te hebben op veranderingen in de samenleving en zijn onzeker over wat nog de Nederlandse identiteit is. Er is angst om de (culturele) vanzelfsprekendheden en verworvenheden waarvoor 'lang is gestreden' (bijv. rond de positie van vrouwen en homo's) te verliezen.

Daarnaast is er bezorgdheid over het toenemen van maatschappelijke spanningen door discriminatie, vooroordelen en doordat mensen met een migratieachtergrond steeds vaker en luider hun mening laten horen. Ook vinden geïnterviewden dat de berichtgeving in (sociale) media, en het selectief gebruik ervan, bijdraagt aan de polarisatie. Het nieuws is vaak te negatief en geeft te veel ruimte aan scherpe opvattingen

Over de komst van vluchtelingen en arbeidsmigranten hebben mensen dubbele gevoelens. Er leven zorgen over bijvoorbeeld het contact met niet-Nederlanders dat moeizamer verloopt, verdringing op de arbeidsmarkt, verminderde beschikbaarheid van huizen en een (te) grote aanspraak op de sociale voorzieningen.

Hoewel velen een morele verplichting voelen vluchtelingen op te vangen, stellen zij ook voorwaarden en grenzen. Zoals niet te grote aantallen en geen 'economische' vluchtelingen. En de aandacht voor vluchtelingen mag niet ten koste gaan voor de aandacht voor de aanpak van bijvoorbeeld armoede en zorg. De meeste geïnterviewden vinden dat van mensen met een migratieachtergrond mag worden verwacht dat zij zich tot op zekere hoogte aanpassen aan de in Nederland gangbare normen en waarden, gebruiken en omgangsvormen, en ook de Nederlandse taal spreken.

Veerkracht

Veel geïnterviewden die enerzijds bezorgd zijn, vinden anderzijds kennismaking met mensen met een andere culturele achtergrond ook interessant of verrijkend. De diversiteit vinden ze in essentie positief, omdat je van elkaar kan leren. Ook vinden ze dat je mensen in principe moet beoordelen op de persoon, niet op zijn of haar afkomst.

De meeste geïnterviewden hanteren het volgende algemene narratief: "Mensen met een migratie-achtergrond moeten de ruimte krijgen om aan (aspecten van) hun eigen cultuur of tradities vast te houden mits dit niet leidt tot conflicten of andere negatieve gevolgen

Memorandum

voor de Nederlandse samenleving of voor de betreffende bevolkingsgroepen zelf. Mensen met een andere culturele achtergrond moeten zich aanpassen aan de 'Nederlandse cultuur' om eventuele problemen te voorkomen en om kansen te vergroten. Zij moeten zich daartoe aanpassen aan de normen en waarden, vrijheden en wetgeving in Nederland."

Veel geïnterviewden zien dat migranten vaak banen hebben die anders niet vervuld zouden worden. En dat zij nieuwe ideeën, kennis en kwaliteiten meebrengen. Een ander voorbeeld van 'veerkracht' dat uit de interviews naar voren komt is dat zorgen van burgers zelden gaan over de hele etnisch-cultureel diverse samenleving. Geïnterviewden scheren mensen met een migrantenachtergrond niet altijd over één kam, maar maken onderscheid tussen en binnen verschillende groepen met een migratieachtergrond, en zijn over bepaalde (sub)groepen optimistischer dan over anderen. Over met name meisjes met een migrantenachtergrond zijn burgers vaak positief en optimistisch. Daarnaast gaan velen van de geïnterviewden er vanuit dat mensen met een migratieachtergrond steeds beter hun plek in de samenleving weten te vinden en dat verschillen en vooroordelen in de toekomst zullen afnemen. Degenen die zich zorgen maken over toenemende spanningen en tegenstellingen, denken ook dat dit niet het toekomstbeeld hoeft te zijn. Wel is het volgens hen dan noodzakelijk dat het 'genuanceerde midden' zich krachtig genoeg laat horen en extreme meningen steviger tegenspreekt.

Meer nuance dan in het debat

De extreme standpunten in het landelijk integratiedebat worden door de geïnterviewden niet of nauwelijks gedeeld. Bijna iedereen heeft zowel negatieve als positieve opvattingen en herkent daarin zelf ook de nuances en tegenstrijdigheden. Met name ouderen en mensen in niet-stedelijke gebieden hebben zorgen over toenemende tegenstellingen en spanningen. Dit baseren ze op wat ze zien in de media en op internet. Jongeren en stedelingen zijn optimistischer. Dit lijkt te komen doordat zij vaker persoonlijk contact hebben met mensen met een andere etnisch-culturele achtergrond. Geïnterviewden met een migratie-achtergrond benoemen veelal dezelfde zorgen als geïnterviewden met een Nederlandse achtergrond. Geïnterviewden met een islamitische achtergrond hebben daarbij vooral zorgen over negatieve berichtgeving in de media. De ondervraagden voelen zich door de tegenpolen in het debat onder druk gezet om meer uitgesproken standpunten in te nemen. Het feit echter dat veel mensen in zichzelf zowel positieve als negatieve ideeën en gevoelens verenigen, maakt het voor hen mogelijk om meer weerstand te kunnen bieden tegen deze polarisatie.

Aanknopingspunten om samenleving te versterken (tegen polarisatie)

Het is voor beleidsmakers, professionals, maatschappelijke organisaties, de politiek, de media en anderen belangrijk om te beseffen dat mensen verschillende narratieven in zich verenigen, positief én negatief. En dat veel zorgen vaak dwars door politieke voorkeuren, sociale status of demografische achtergronden heen lijken te lopen.

- Wil je mensen bereiken, dan moet je *je richten op hun specifieke zorgen en weerstanden* en niet op groepen mensen, zoals bijvoorbeeld 'de boze burger'. Bepaalde zorgen leven vooral bij specifieke groepen in de samenleving, zoals bezorgdheid bij lager opgeleiden over verdringing op de woningmarkt.
- Verder lijkt polarisatie in veel gevallen niet te wortelen in grote thema's, zoals religieuze verschillen. Maar eerder in *kleinere oorzaken*, zoals onzekerheid, fricties in

Memorandum

de omgang met elkaar en het onvermogen om de ander daarop aan te spreken. Bijvoorbeeld omdat mensen elkaar letterlijk én figuurlijk niet verstaan of andermans omgangsvormen niet begrijpen.

- Ook constructief *persoonlijk contact* lijkt op basis van de interviews verbindend te werken, omdat geïnterviewden die vaker contact hebben met mensen van diverse achtergronden positiever en optimistischer zijn.
- Bij geïnterviewden is bezorgdheid over polariserende berichtgeving in de media en op sociale platforms. Aanknopingspunt is hier het *vergroten van de mediawijsheid van met name jongeren*, zodat zij polariserende boodschappen beter kunnen duiden.
- Daarnaast moeten *discriminatie en vooroordelen* worden tegengaan. Onder andere door te laten zien dat de groepen mensen met een bepaalde migratieachtergrond bestaan uit allemaal verschillende individuen die onderling sterk kunnen verschillen. Ook is belangrijk om discriminatie en uitsluiting tússten en bínnen etnisch-culturele groepen tegen te gaan.